

Тема 10. Управління державними корпоративними правами

10.1 Держава як суб'єкт корпоративного управління

10.2 Суб'єкти управління корпоративними правами держави

10.3 Критерії ефективності управління корпоративними правами держави

10.1 Держава як суб'єкт корпоративного управління

Економіка розвинених країн світу відрізняється багатокладністю, яка заснована на існуванні різних форм власності, поєднанні ринкових і неринкових відносин, оптимальному балансі державного і ринкового секторів економіки. Світова практика господарювання свідчить про те, що держава – рівноправний учасник економічного процесу за сферами діяльності та за обсягами. Проте найбільшу економічну ефективність та інвестиційну привабливість усе ж у цей час має приватна форма власності, а найменшу – державна. Це пов'язано з тим, що держава змушена брати на себе галузі, від яких відмовляється приватний капітал, але які необхідні для нормального відтворення економічної системи в цілому. В умовах, коли маневрування бюджетними витратами здійснюється в досить вузькому фінансовому просторі, вимоги до рентабельності державних підприємств об'єктивно стають все вищими. У цьому випадку необхідно або знаходити способи підвищення мікроекономічної ефективності підприємств, або скорочувати державний підприємницький сектор. Але є й інший спосіб – конструювання нових моделей підприємницької діяльності держави, заснованих на гнучких формах поєднання державної і приватної власності. Розмаїття форм власності і сукупність правових механізмів господарювання дозволяють вводити такі форми і методи функціонування державної власності, які, не змінюючи її державності, не суперечили б ринковим основам економіки України. Утіленням цих форм і методів є інститут державного корпоративного підприємництва, який дозволяє державі виконувати покладені на нього макроекономічні й соціальні функції в ринкових умовах.

Деякі вітчизняні та зарубіжні вчені вважають, що державний сектор повинен не просто існувати в країні, але й відігравати роль «локомотива» в економіці. Управляючи держсектором, держава формує зразки управління і ринкової поведінки суб'єктів економіки. Еталонуотворююча функція держави має бути реалізована передусім на підприємствах держсектора. Ефективне функціонування держсектора і його суб'єктів – одна з найбільш важливих складових ефективної діяльності держави в цілому. Держсектор повинен стати ареною формування і виховання економічної і політичної еліти країни.

Україна сьогодні поставила перед собою завдання сформувати якісно нове інституційне середовище, яке б стимулювало підприємницьку активність і економічне зростання на основі структурно-інноваційних

перетворень, сприяло затвердженню сучасної соціальної інфраструктури, введенню механізмів соціально-ринкової економіки за умови подолання протиріч між економікою і суспільством. Одним з основних положень цієї парадигми є створення ефективної системи корпоративного управління, як для державних, так і приватних організацій.

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Основних концептуальних підходів до підвищення ефективності управління корпоративними правами держави» під **корпоративними правами держави** розуміється права держави, частка яких визначається в статутному фонді господарського товариства і включає право на управління цим товариством, одержання певної частини прибутку (дивідендів), активів у разі ліквідації, а також інші права, передбачені законом і засновницькими документами.

Для обліку корпоративних прав держави Фонд державного майна за участю інших органів виконавчої влади формує і веде реєстр корпоративних прав держави.

Залежно від ступеня корпоративного контролю держави за процесом ухвалення рішень про діяльність господарських товариств корпоративні права держави поділяються на:

1. держави, що забезпечують контроль над процесом ухвалення рішень про діяльність господарських товариств (більше 50% акцій належить державі);
2. що не повною мірою забезпечують здійснення вказаного контролю (менше 50% акцій належить державі).

Таким чином, корпоративний портфель держави в теперішній час перебуває в стадії глибокого реформування. За останні декілька років спостерігається стійка тенденція скорочення корпоративних прав, що належать державі, у статутних фондах господарських товариств; понад 80% корпоративних прав держави є залишковими пакетами акцій, які не прододали в процесі приватизації і на які не існує достатнього попиту (деякі з них виставляються на продаж і не продаються по три і більше разів, основна причина – ціна на них не відповідає попиту); більше третини портфеля корпоративних прав держави складають підприємства – банкрути (при цьому законодавча база України з питань банкрутства не дає можливості державі в особі органів управління брати активну участь у процесах відновлення платоспроможності цих суб'єктів). У таких складних для себе умовах держава здійснює покладену на неї функцію управління належним їй майном (портфелем корпоративних прав) у суспільних інтересах.

10.2 Суб'єкти управління корпоративними правами держави

Відповідно до чинного законодавства, управління корпоративними правами держави покладається на суб'єктів, які представлені на рис. 7.1. Для контролю й оцінки ефективності управління корпоративними правами держави суб'єкти управління зобов'язалися:

- забезпечувати проведення моніторингу і здійснювати постійний

контроль за виконанням затверджених планів;

- систематично заслуховувати звіти глав наглядових рад і голів правління, вибраних (призначених) за представленням суб'єктів управління;
- подавати інформацію в Кабінет Міністрів України і Фонд державного майна про результати моніторингу, у разі потреби ініціювати звернення в державні органи про вживання відповідних заходів.

Управління державними корпоративними правами в господарському товаристві здійснюється одним суб'єктом.

Кабінет Міністрів України визначає систему та механізм управління корпоративними правами держави, приймає рішення про передавання цілісних майнових комплексів підприємств, нерухомого майна, акцій (паїв, часток), що належать державі в майні господарських товариств, з державної в комунальну власність, дає згоду на передавання цього майна з комунальної в державну власність відповідно до законодавства України, про передавання об'єктів державної власності в користування самоврядним організаціям, про закріплення в державній власності пакета акцій акціонерних товариств, створених на базі їх майна,

Кабінет Міністрів України		Фонд державного майна України (ФДМУ)
	<p>Забезпечують:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) обрання (призначення) своїх представників до складу наглядової ради та ревізійної комісії товариства, а також главу правління та головного бухгалтера товариства; 2) обрання до складу ревізійної комісії товариства осіб, які не належать до афілійованих осіб та не перебувають у залежності в осіб, діяльність яких вони ревізують; 3) надійність ведення обліку прав власності держави та інших акціонерів з належних їм корпоративних прав держави шляхом відбору реєстраторів (зберігачів) акцій, що мають надійну професійну репутацію; 4) контроль фінансово-господарської діяльності товариства, зокрема шляхом конкурсного відбору аудитора товариства; 5) підвищення ринкової ціни корпоративних прав держави, розширення наявності на ринку основних видів продукції, підготовку, затвердження, узгодження з відповідними державними органами та виконання фінансового плану товариства, дотримання затверджених критеріїв ефективності управління корпоративними правами держави. 	
Органи виконавчої влади, уповноважені Кабміном України (уповноважені органи)		Громадяни або юридичні особи (уповноважені особи)

Рис. 10.1. Суб'єкти управління корпоративними правами держави

термін закріплення цього пакета акцій в державній власності, про достроковий продаж зазначеного пакета акцій або його частини відповідно до законодавства України про приватизацію, подає на затвердження Верховної Ради України переліки об'єктів державної власності, які не підлягають приватизації, а також переліки об'єктів

державної власності, віднесені Державною програмою приватизації до груп, приватизація яких здійснюється із залученням іноземних інвестицій, приймає нормативно-правові акти, пов'язані з управлінням об'єктами державної власності, здійснює інші повноваження щодо управління об'єктами державної власності.

Фонд державного майна України (ФДМУ) здійснює управління:

- корпоративними правами держави у відкритих акціонерних товариствах, що створені у відповідності до законодавства про приватизацію (корпоратизацію);
- державними холдинговими (акціонерними, лізинговими та іншими) компаніями;
- корпоративними фондами;
- акціями закритих акціонерних товариств, що знаходяться у власності держави;
- корпоративними правами держави в інших суб'єктах господарювання, які створені за участі держави або в яких держава виступає правонаступником державних підприємств, закладів, організацій.

ФДМУ здійснює управління акціями (частками) товариств, які перебувають у державній власності шляхом призначення представників для участі в загальних зборах акціонерів товариств.

Представником може бути призначена посадова особа:

- державного підприємства, майно (майнові права та інші активи) якого було передано до статутного фонду товариства;
- центрального органу виконавчої влади, до сфери управління якого відносяться державні підприємства, установи та організації, майно (майнові права інші активи) яких було передано до статутного фонду товариства;
- Фонду державного майна.

Відносини між Фондом державного майна та представником регулюються договором доручення на здійснення представником функцій з управління акціями, які перебувають в державній власності, господарських товариств. Договір доручення укладається на термін до трьох років, який може бути продовжено за згодою сторін договору на термін до трьох років.

Представник може здійснювати управління пакетами акцій, які перебувають в державній власності, не більше ніж у трьох товариствах.

Органи виконавчої влади, що вповноважені Кабміном України, (вповноважені органи) здійснюють управління:

- відкритими акціонерними товариствами, що створені шляхом корпоратизації державних підприємств до прийняття рішення щодо їх приватизації;
- відкритими акціонерними товариствами, що створені у відповідності до законодавства про приватизацію;
- національними акціонерними компаніями, державними холдинговими (акціонерними, лізинговими та іншими) компаніями;
- державними акціонерними товариствами (корпоратизованими підприємствами), крім тих, де управління здійснюється ФДМУ.

Громадяни або юридичні особи (вповноважені особи) визначаються на конкурсних засадах, орган виконавчої влади укладає з ними договір доручення на управління корпоративними правами держави.

Також важливе місце в системі управління державною власністю займають відповідальні представники.

Відповідальний представник призначається із числа членів наглядової ради рішенням відповідного центрального органу виконавчої влади або органу виконавчої влади, що виконує функції з управління корпоративними правами держави на підставі генеральної угоди з Фондом державного майна.

Відповідальними представниками можуть бути:

- заступники керівників органів виконавчої влади;
- начальники управлінь, директори департаментів, заступники директорів департаментів органів виконавчої влади;
- начальники відділів, заступники начальників відділів та головні спеціалісти органів виконавчої влади.

Відповідальний представник повинен мати вищу освіту, стаж роботи на державній службі не менше як 3 роки, а також відповідну кваліфікацію у сфері корпоративного управління. Одна і та ж особа не може виконувати функції відповідального представника більше як у трьох господарських товариствах.

У разі закріплення у власності держави пакету акцій в розмірі 50 % плюс одна акція відповідальний представник обирається головою спостережної ради такого господарського товариства.

10.3 Критерії ефективності управління корпоративними правами держави

Критерії поділяються на некомерційні, комерційні та ефективності прийняття управлінських рішень органами управління об'єкта державної власності.

До некомерційних критеріїв відноситься:

1. середньооблікова кількість штатних працівників облікового складу;
2. сума простроченої заборгованості з виплати заробітної платні;
3. сума простроченої кредиторської заборгованості між підприємствами та установами в межах України;
4. сума простроченої кредиторської заборгованості з суб'єктами господарської діяльності інших країн.

До комерційних критеріїв включені:

1. обсяги чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);
2. обсяг чистого прибутку (збитку);
3. коефіцієнт зносу основних засобів;
4. коефіцієнт рентабельності активів;

5. коефіцієнт рентабельності активів;
6. коефіцієнт абсолютної ліквідності;
7. коефіцієнт швидкої ліквідності;
8. коефіцієнт забезпеченості власними обіговими коштами;
9. коефіцієнт покриття.

До критеріїв ефективності прийняття управлінських рішень органами управління об'єкта державної власності відносяться:

1. сума сплачених дивідендів за підсумками року, що минув;
2. вартість активів товариства.

Оцінка ефективності управління об'єктами державної власності може мати наступні значення:

- ефективна;
- задовільна;
- неефективна (табл. 10.1.).

Таблиця 10.1. Оцінка ефективності управління об'єктами державної власності

	Значення ефективності		
Групи об'єктів державної власності	<i>Ефективна</i>	<i>Задовільна</i>	<i>Неефективна</i>

Група 1: частка держави, яка перевищує 50 %, у статутному капіталі господарських товариств (крім товариств, які мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави, та товариств, які перебувають у процесі банкрутства)	Господарське товариство: <ul style="list-style-type: none">• не має або скорочує обсяги простроченої заборгованості з виплати заробітної платні, простроченої кредиторської заборгованості між підприємствами та установами в межах України та з суб'єктами господарської діяльності інших країн;• усі показники за комерційними критеріями перебувають у межах нормативних значень; не зменшується середньооблікова кількість штатних працівників; за підсумками року, що минув, сплачено дивіденди в розмірі, не меншому ніж визначено фінансовим планом; спостерігається зростання вартості активів товариства.	Господарське товариство: <ul style="list-style-type: none">• не має або скорочує обсяги простроченої заборгованості з виплати заробітної плати, простроченої кредиторської заборгованості між підприємствами та установами в межах України та із суб'єктами господарської діяльності інших країн;• більшість показників (п'ять і більше) за комерційними критеріями перебувають у межах нормативних значень;• не зменшується середньооблікова кількість штатних працівників;• за підсумками року, що минув, сплачено дивіденди в розмірі, не меншому ніж визначено фінансовим планом.	У всіх інших випадках
---	--	---	-----------------------

Група 2: частка держави, яка менше або дорівнює 50 %, в статутному капіталі господарських товариств (крім товариств, які мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави, та товариств, які перебувають в процесі банкрутства)	Господарське товариство: <ul style="list-style-type: none">не має або скорочує обсяги простроченої заборгованості з виплати заробітної платні, простроченої кредиторської заборгованості між підприємствами та установами в межах України та із суб'єктами господарської діяльності інших країн;усі показники за комерційними критеріями перебувають в межах нормативних значень;не зменшується середньооблікова кількість штатних працівників;за підсумками року, що минув, сплачено дивіденди та спостерігається зростання вартості активів товариства.	Господарське товариство: <ul style="list-style-type: none">не має або скорочує обсяги простроченої заборгованості з виплати заробітної платні, простроченої кредиторської заборгованості між підприємствами та установами в межах України та із суб'єктами господарської діяльності інших країн;не зменшується середньооблікова кількість штатних працівників; більшість показників (п'ять і більше) за комерційними критеріями перебувають у межах нормативних значень.	У всіх інших випадках
---	--	---	--------------------------

Група 3: частка держави в статутному капіталі господарських товариств (незалежно від розміру), що створені в процесі приватизації і корпоратизації та які мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави	аналогічно групі 1	аналогічно групі 1	аналогічно групі 1
---	--------------------	--------------------	-----------------------

Група 4: частка держави в статутному капіталі господарських товариств (незалежно від розміру), щодо яких було порушено справу про банкрутство та застосовано процедуру розпорядження майном	Господарське товариство: • не має або скорочує обсяги простроченої заборгованості з виплати заробітної платні, простроченої кредиторської заборгованості між підприємствами та установами в межах України та із суб'єктами господарської діяльності інших країн; • не зменшується середньооблікова кількість штатних працівників; • коефіцієнт рентабельності діяльності перебуває в межах нормативних значень.	Господарське товариство: • не має або скорочує обсяги простроченої заборгованості з виплати заробітної платні, простроченої кредиторської заборгованості між підприємствами та установами в межах України та із суб'єктами господарської діяльності інших країн; • не зменшується середньооблікова кількість штатних працівників; • коефіцієнт рентабельності діяльності перебуває поза межами нормативних значень.	У всіх інших випадках
--	--	--	--------------------------

На сьогоднішній день система управління державними корпоративними правами перебуває в стадії формування. Основним стратегічним інтересом держави-власника є збільшення свого капіталу за рахунок ефективного його використання суб'єктами управління державною власністю. Розвиток економічних відносин в Україні потребує вдосконалення системи корпоративного права та створення ефективного механізму управління корпоративними правами з боку держави як одного з учасників цього процесу.